

Ragadozó a föld minden virága

HATÁR GYŐZŐ: PLASZTIKZACSKÓ

**Széphalom Könyvműhely
Budapest, 2006
264 oldal, 2400 Ft**

A londoni költő – egy éve jelent meg a verseskönyve, s ő fél éve halott – különösebben nem készült a halálra, de jó másfél évtizede minden sorában ott volt a *fenyegetés* tudomásul vétele. Belenyugvást nem ismerő „fatalista” lévén, s minthogy az Istenben sem hitt, káromló szavakkal pörölt az elmúlással. Többnyire – a verskabaráiból s a halál és tűz sem fogta drámahőséből, Golghelóghiból kiindulva – tragikus bohócmaszkban.

A nyolcvanat elhagyván már bele kellett nyugodnia a fölismerésbe: ama – a misztikusok *kenyeréből*, az éhezéssel indult – vándorjáték hőse (1000-ben vagyunk, itt a világvége!) ugyan fölkeresztelkedhetett a Világútra, s ott véghez vihette egészen az anti-Madách gondolatig eljutó (hátrálvást előre!) cselekedeteit, ám kitalálójának itt lent, a földön a fizikai törvényekkel aligha lehet dacolnia.

Ha az éneklés, mert kihagyó légzéssel ugyancsak fújta-fújta, nem rozsdásodott is bele a torkába, el-elbizonytalanodott, néha megremegett a láb, és a *testet* lassan kezdték elhagyogatni karói. A biztos mozgás és a talpon való állás rendíthetlensége. S legkivált a megbetegedett, hajdan mindenben társ, szerető feleség, Prágai Piroska.

Határ Győző nagyon egyedül maradt.

Akit korábban támaszának hitt, most az ő segítségére szorult. Vitte kis lábaskában haza ágyának esett feleségének az ételt, s mikor asszonya kórházba (öregék otthonába?) került, naponta látogatta.

Telefonjaiból tudom – gyakran fölcsongetett Londonból –, hogy mit érzett akkor, amikor szavaira a régen beszédes feleség csupán *mosollyal* tudott válaszolni.

Végzetlen fájdalmat és saját *megsemmisülését*.

Piroska halálakor is – asszonya, minő menekülés, egy héttel megelőzte őt – szólt a telefonon. Szinte síró hangon mondta: „Öregem – tudom, hogy szeretted a versmondását –, szegény Piroskám kiszenvedett”. Mielőtt kinyögtem volna valami részvétnyilvánítás-félét (pedig már belekezdtem), letette a kagylót. A történeteket el sem akartam hinni. Istenem, nem is olyan régen, milyen jókedvűen alakították – ketten tizenhét (!) hangot formálva – a csaknem háromórás rádiójáték, a *Mangún, a halott szerepeit*.

Ma már mindketten hallgatnak.

A bohócok is meghalnak? – kérdezem magamtól szemlesütve és szégyenkezve, mintha a múlt év nyaratól sokszori jegyzeteléssel nem jártam volna körül a Határ Győző-i *díszes, kolompos* kivonulást.

Mert a *Plasztikzacskó* című verseskötve, minden drámai felhangja ellenére, ilyen – színpadias gesztusoktól sem mentes – vonulás. A meggörbült száj sírása alig hallik, viszont annál jobban valami cintányér-csattogás. Az *élő* halott kíséri így magamagát – pedig tervezett *hegedűoperájából* ki van zárva minden réz –, mintha a búcsú egyben vigalom is volna.

Ha az életmű korábbi szakaszaiban – csak a színház nem vette észre – a *harlekin-lét* megannyi alakváltozása (alakfölrissülése?) zajlott, a már bizonyosan utolsó etapp röhejes megrendültsége egy *húszsákba* zárt, filozofikusan töprengő alak búcsúnyenyerével kísért dallam- (csaknem azt mondtam, sanzon-) kertészkedéséről ad hírt.

Nem vér és arany, s nem is vér és korom jellemzi ezt a refréneket refrénekre halmozó szimfóniát, hanem a *félelemtől* lábra kelt abszurd Karinthya kacintó és szemérmes túllicitálással Arany Jánost is idevonó (az őszikék helyett az aggastyán költő *télikéket* használnál) menetelése. „mért hogy nagysok versem oly ásatag / legalábbis kiszera méra bávatag (...) csak ramaty a rím csak nagy halom / flitty-flotty kiszera méra zagyva lom (...) szorulj Jó Hurok a Rímfaragó nyakán / bár karakán kiszera méra s kajmakán” (*Kiszera*).

Ilyen fölütés után – főntebb a kötet kezdő-verséből idéztem – az ember azt sem tudja, hogy sírjon-e vagy nevéssen. Határ *avantgárd* szóbugyra evvel az ömléssel szinte átlép minden határt. Még egyszer – ezredszer! – tudunkra akarja adni, hogy a hasbeszélés akkor is elfogadható, ha a Rímfaragó édeskés höblötyöléssel a halálra készül. Méghozzá a – kínjában mi mást is tehetne? – *meghívott* halálra. Ez a magányában is zsivalyos előkészület – öregemberek tanácskoznak így az agorát jelentő, napsütötte tisztáson – talán arra jó, hogy a három, egymástól távoli helyszínen élő-tevékenykedő és más-más világlátású író: „Mr Falud’ M’szjő Fezstő meg a vén Határ” még egyszer az egyet nem értés zűrzavarában is egy platformra kerüljön – „Vén Három hasoncsúzó Teknőc arra tart / ahol szakad szakad szakad szakad a part” (*Vén Három Teknőc*) –, meg arra, hogy vissza lehessen tekinteni az ötvenes évekbeli Márianosztra (*smasszernépnék – elbocsátó szép üzenet*) zivataros napjaira.

Ez utóbbi költeményben természetesen nemcsak a förtelmes *rímkórság* vesz magának lendületet, az argótól (köldökön-bököd – leszáll a tököd) a sanzon-édességig (nevetve lejtéd – neved felejtéd) borítva a förtelemre mázat, hanem a lírikus igazságosztó szenvedélye is. Ebben az öregkori, de a *társadalmilag* megalázott költőt még ma is dühbe hozó emlékképben ott az *állam* megvetése – Határt mindkét rendszer börtönbe zárta –, és ott mindazon mesterkedések, Hátsó-Euráziát a bűn lajtorjájára léptető zsarnoki intézkedések fölötti *ítélkezés*, amely az ember szabadságát nem szükséges rossznak, ám az önmegvalósítás elengedhetetlen tartozékának látja.

Hogy versben vissza lehet-e ütni – akár több mázsás kalapácsot lengetve – a zsarnoknak, mindmáig kérdés marad, ám a *búcsú* előtti elszámolást, amelyben megtisztult a lélek, mindennél szükségesebbnek tartja a lírahős. „ahol nagyon fáj visszáján / ha megpiszkállak / tudom hunyázkodik benned / a vadállat // mint nyakon fogott nyafog s / nyakfogva-lógatott: / kicsöpög mérge s többé / nem nógatod // rabnépet – alá az Eldöglés / Kényszerbányáiba / szakasztlak négyfele hékám / abban nem lesz hiba” (*Márianosztra 1952*).

A *Plasztikzacskó* búcsúképeiben nem *lesz* gyakori – jóllehet a *Vértakony*, a *Pünkösdi ölő*, a *Kiakolbólintók* ellent mondani látszik ennek – a görcső alá helyezett társadalom (s vele együtt a történelem), de igen finom hajszálcsovesség figyelhető meg – kozmikus Himalájává növekszik az *én* – a hitét-erejét vesztett, magát roskatag bohócnak képzelő, sőt *megjátszó*, de azért a mindenséget irányító versbeli gazda és a Világ mint teljesség, mint a személyiség uralta, ám tőle független Egész között.

A költő a *Biblián* átlovanva, ami a vaskosságot illeti, Rabelais-től kölcsönöz maszkot (*Csípicsup*), és *Zsellérjében* nem áthat megannyi József Attila-parafrázis képeiben tetszelegni – „hosszú az úristen rövid a szalonna”; „kővér az úristen sovány a szalonna”; „füstöl az úristen csöpög a szalonna”; „se isten se sátán sehol a szalonna” –, ám emez „hangpróbálgató” gesztusok mögött is ott a határozott, néha *kikiáltóként* tündöklő énekes. A józsefi és Németh László-i Dunatájat egészen Hucul földig feszíti, evvel is mutatva érdeklődésének tág körét. Furcsán érdekes, hogy ebben a bőkezűségben nem csupán a magyar hitvilág és mitológia csodálata leledzik, hanem valamifajta, nem kevés fullánkosságot rejtő bírálata is. „bordakassal szertehullnak / hamvai hunnak huculnak (...) // van szarvasunk medvének kosunk / porló csontliszt a vánkosunk // pondró patkány – van egerünk: / LELET lettünk rétegelünk // békén itt nem kapunk hajba: / eloszlunk az altalajba’ (*Régész*).

Ennyiből is látható, hogy az agg költő („a világgal ezúton tudatom / hogy meghibásodott a tudatom” – *Kergület*) nem idegenkedik a szerepverstől, sőt az általa konstruált *filozofikus* bohócléthez egyenesen – jókedvű *következetességgel* – hozzátartozik a reneszánsztól egészen a máig viselt maszkok *kifejezésbeli*, hangulati arzenálja. Határ a verseiben, kabarészínpada ettől inogna, sosem filozófiai traktátumot ír, hanem mézbe mártott fullánkkal – édes-e vagy erős-e a keserű? – *termi* meg számunkra a borsot. Nagy áttételekkel Csokonai Vitéz Mihály *rokokós* Európa-szönyegén lépdél, de egyet-egyet pillant Nagy Endre irodalmi kabaréjának szögleiteire is.

Vallástalan „hitét” semmi nem béklyózza, és ezért sokak megrökönyödésére a Szent Igét egyszerűen *badarságnak* mondja. Kitalálóira-őrzőire meg szinte megsemmisítő – nevetéssel ölü – átkot szór: „Pápa Rabbi és Mollah / szájjártató mottolah” (*Nem számos*). Azzal, hogy *Világmegváltás* című „imáját” nem a *Világállapot* ciklusban, hanem a *ledér* versek között közölte, egyúttal meghatározta istenségének (ha jól értem, a Nőnek) mindenhatóságát is. Ki máshoz szólna ez a zsolozsma, ha nem az imádott hölgyhöz. Valamennyi elidegenítő mozzanat is van ebben a vallomásban – az *álmódiktandó* hitelességéért csupán az álomlátó felel –, de még inkább a dicséretre kiszemelt személy fölmagasztalása. „rórátétel vesperáig / bűnös lelkem Téged áhít // nagy éhemben és ihomban / térdre rogyok Eléd nyomban // minden bűnöm Terád hárul / veszlek Világ Királyául // szent és bocsánatos évad: / Te viszed el a balhémat” (Lehetséges, hogy szégyelli imapózát, az istenség előtti megrendülését, s ezért kellett fohászát egy argóból ismert szóval a vers végén kibicsaklatnia?)

Nem egy versében – nyolcvan és kilencven között gyakori-e? – a furkósbotját bibirkélő *kamasz* viháncol. Aki ismeri a szexualitással teli, annak őszbozójában izzó egyfelvonását, az *Elefántcsordát* – a haldokló elefánttehenet tizenegyszer hágtá meg a bika, életeli-xírként kínálva a szerelmet (az említett *cselekvés* példaképpül állt a darabbéli házaspár előtt) – annak aligha fog idegenül hatni Határ öregkori szabadossága. „*popsik popsik vaginák péniszek* / nagy a felhajtás szép asszonyi állat / jár-kél kacsint én is vele fidizek /

kereslet vagyok – ő a kínálat (...) // popsik popsik péniszek vaginák / ha nem ezzel kél: almás a nap / de én hogy kiejtsem számon a PINÁT? / SORVÉGEN?!... inkább halva lás-sanak” (*Popsik popsik*).

A *halál árnyékában* – miként egyik prózaversében írja – édes mindegy, hogy mit mondott-nem mondott Descartes, Kant, Szent Ágoston, valamely apostol vagy a herköpáter, avagy *akárki* a halálnak. A halál árnyékában súlyát, jelentését, értelmezését vesztí minden.

„Az elszótlanodás csütörtököt mond, a hallgatás elhallgat.” S a befejezés: „a halál árnyékában haterzer nyelven megvonják tőlünk a szót”. Mindez – még föltehetően nem va-gyunk az árnyékban, csak a szélén – lehetséges. De nem Határnál!

A *Plasztikzacskó* – áradás. Nyüzsgő lét. Halál is, meg fájdalom is, meg a nyomorúsá-gos test *esetlenségeinek* a kibeszélése is, de mindezekén túl a vénuszi csípővonalnak való hódolás. Egyúttal, valaminő különleges *szerelemes földrajzként*, önmagának visszaálmo-dása a gyermekkorba. Alighanem a dadától kapott, számtalan éhségcsillapítással is csak növekvő *mindenszomj* vezette az énekest sok évtizedes útján. „mikoron duda CICI-JÉBE harapott / emlegeti is sűrűden azt a napot // ímhol a HARAPÁS vérpiros nyoma / látta ő látta más: egész GYOMA – // a kis Kant nem kellett kiokítani / lévén ő nemére nézve: KANI” (*Márványtalpazat*).

Határ Győző új, életében immáron utolsó verseskönyvével is elbűvöl.

Játszik. Nevekkel, évszámokkal, helyzetekkel, romló testével, a világromlásnak indult környezettel. Szerellemmel és halállal, fölfedhető és megfejthetetlen titkokkal. Az életével. *Ajzás* közben, mert nem tud nyughatni, mitológiai hősnek képzei magát – „seggel sereglő lányok rajzanak / ALÁJUK! BELÉJÜK! – *felajzanak* // farkam Zeuszé: „KOZMOSZ-KÖPÜLŐ” / ondóm kiló – vagyok Világ-Szülő” –, ám a világmegváltó (?) csürdögölgőt járván is egyre sűrűbben megéri a porszemként szállongó csönd szentsége. Amit *hall* vagy képzel – akarja? nem akarja? –, abban nem kevés a szakrális elem. Hiába vélte úgy, hogy nincs – hitetlennek coki! – bemenetele a mennybe (*Üdvre mentem*), gondolkodó-ként megrokkant testtel elérte, hogy kitárult előtte... Mi is? Ha nem a mennybolt, akkor a mindenség. Ebben a megengedő gesztusban több a *bizonyosság*, mint ha a való mezs-gyéin lépdelne. „hiányoltad a zaj-szüntét? a csend kevés? / nesze – a csenden-túli elcsön-desedés / szemem-fülön túl láthatatlan létvégtelen / téridőn túlnantúl MINDENHA-Lét-telen / szemem-fülön túl *létszün*te se fény se hang / a MINDENHA bitangol erre – a Bi-tang” (*Mindenha*).

Hol azért borong, mert – bizonytalanságaiban? – kiszaladt alóla a világ („Létből kima-radva halálról lekésve / a sok jobbra-balra / hányadik vedlése” – *Vedlés*), hol meg azért, mert „elszenderedett az emberiség” (*Ringató nagyangyal*). Ez utóbbi számára azért dráma, mert „az emberiség senkinek sem hiányzott, legkevésbé önmagának”. Látván Ha-tár nagy, történelembe való bealuvásait – ebből a szempontból a *Golghelóghi* és a *Kö-pönyeg sors* – *Iulianosz ifjúsága* édes testvérek –, lehetetlen nem gondolni a végső *álm* könyörtelen színességére. S ezen az *állapoton* sem a szójáték-kavalkád (Verb Alíz – verbalíz; Halór! Malór!), sem a véggel küszködő feleség Styxen való föltűnése nem segít. Habár ez utóbbiban a kopogó „belső” s „külső” rimek monoton zenéje révén valamiféle *dühös* belenyugvás észlelhető. Régebbi verse, a *Húzsák* – „ülök szegény pára / húzsák-ban / nem hiszek én már a / múzsákban” – fordítatott itt át, hogy a fájdalom még na-

gyobb legyen, „nőneművé”. „nyáron három károm komárom / eleven húskoporsó a párom // korszó borszó búg forog az orsó / a párom eleven húskoporsó (...) // annak szolgál: Kháronnak ő a csónak / a párom – eleven húskoporsónak” (*Eleven húskoporsó*).

Még ha a gyermek-kiszámolás mintájára jött is be, telítve a rímmuzsikát, egy tőlünk „elcsatangolt” földrajzi név, a véletlenből adódóan is vonzata van. Itt éppenséggel a meghalás szinonimájaként értékelendő. Ennek durvább – szókimondóbb, vaskosabb – fajtája is olvasható a kötetben. Sanzonos *táncszó* – a helyben topogást mímelve – osztja az igét, amelyben a történelmi keserűség éppúgy ott van, mint a testvéreinket ugyancsak sújtó, globalizációtól való félelem. Határ előtt olyan térkép fekszik, amelynek szinte minden négyzetcentiméterén a *búcsúdallal duhajkodó* csizmavasa végez „honfoglalást”. A profán csujogatónak ezáltal még nagyobb hatása lesz. „multikulti hopszassza / Székelyföldet megbagyakj)(ssz)a / süket füllel mit se hallj / haj-baj! bömbít Kárpátalj / *born-again Christian* – szia: / kolompol Szlovákia / fajansz klotyik új bidék / nesze neked Újvidék / *reggae rip-rap* Kokakól / kibólint az akolból” (*Kiakolbólintók*).

Persze az öreg költő fullánkja nemcsak „távolabbi”, ám velünk egy *testrészekbe* szúr, hanem önmagába (belénk) is. A kötet címadó verse mindennél kegyetlenebbül rögzíti – az ajándékozónak és a megajándékozottnak is végső soron *nyugtalan* állapotot – hazai állapotot. „ebben a plasztikzacskóban van egy ország. Neked adom / hegy és víz rajta. A tiéd / a kút fenekétől a hóhatárig és afölött: addig. (...) // Neked adom / az önimádatot a hisztériát a nemzeti büszkeséget a varacskos hadastyánábrázati fintort a csúfondárt a krampuszt a grimbuszt a patvart a torzsalkodást a marakodást a kül- és belviszályt a rút visszavonást ahol amennyi csak van. (...) A tiéd (...) tűzhányótlanságos tengertelensége / birkaszembámuldozásai a semmibe – az is: benne van / lerágott csontjainak továbbbrágása nárcizmusának rácsudálkozása öncsudálatának netovábbóságossága (...) / mind a tiéd. Ebben a plasztikzacskóban.” (*Plasztikzacskó*).

A *Téli* ciklus „őszikéi” között nem egy *bánatos* remekművet találhatni. Ezek közül is talán a legszebb a *Sietős*. „pengéjüket nékem fenik: / „büntetlenül? kilencvenig?” // „ej-szen elbánunk tevéled: / kicsorgatjuk sárkányvéred” // hajtók mellett vadcsapáson / jaj hóhérnép meg ne lásson // már itt hagyok csapat-papot / megyek megyek ne bántsatok”.

A *Semmiség* című költemény a SEMMI-vel való könyörtelen foglalatosság (nincs a cselekvésben megnyugvás) iskolapéldája: „összevarrom a SEMMIT / varrogatom / válogatom a SEMMIT / rakosgatom / mosogatom a SEMMIT / öblögetem / de minden csupa SEMMI / csupa tetem” A *Bánk bán*-parafrazisban is a félelem vert tanyát – „A Teremtésben még egy ilyen Árva” (*Világállapot*) –, mint ahogyan az ugyancsak itt található, bölcs létérzékelésben is: „bebalzsamozva jöttem a világra / hogy lassú tűzön verjenek agyon / ragadozó a Föld minden virága / és minden Völgye egy-egy Siralom”.

Szakolczay Lajos